

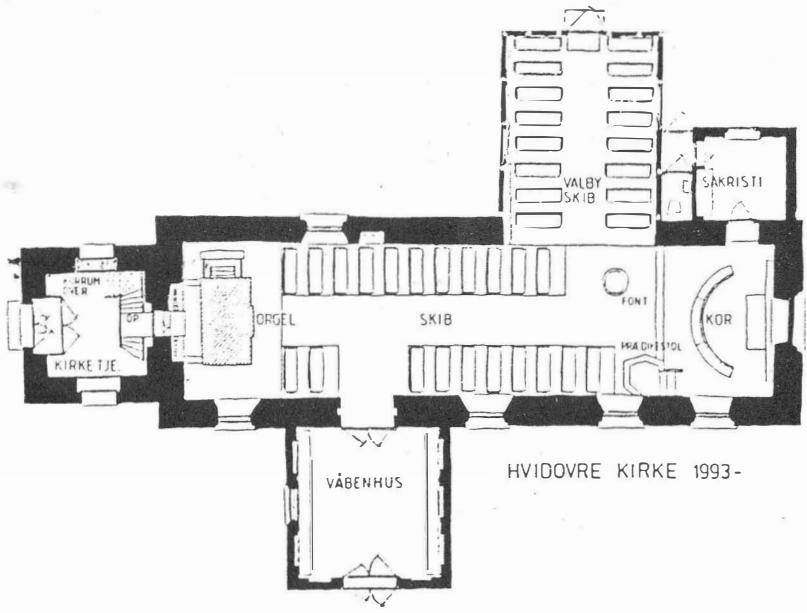
96.4 H

HVIDOVRE KOMMUNES
LOKALHISTORISKE ARKIV
Medborgerhuset
Hvidovrevej 280
2650 Hvidovre

HVIDOVRE LOKALHISTORIE

Hvidovre Lokalhistoriske Selskab

HVIDOVRE KIRKE 1993-

Indhold

Kære læser	side 3
Om Hvidovre kirkes restaurering	side 7
Af provst Claus Bjerregaard	
Hvidovre kirkes restaurering 1992-93	side 14
Af arkitekt Alan Havsteen-Mikkelsen	
Fra studiekredsarbejde til godkendt projekt og en ny kirke	side 32
Af kirkeværge Vita Iversen	
Årsmøde i Vejle	side 42
Af formand Per Hansen	
Besøg på Avedøreværket	side 44
Af bestyrelsesmedlem Viggo Noach	
Rytterskoledage for tredje gang	side 47
Af arkivar Poul Sverrild	
Lokalhistorisk Arkiv i edb-alderen	side 49
Af arkivar Poul Sverrild	
Åbent Hus på Rytterskolen	side 50
Selskabets publikationer	side 51

HVIDOVRE LOKALHISTORIE udgives af Hvidovre Lokalhistoriske Arkiv og Hvidovre Lokalhistoriske Selskab. Det udkommer fire gange årligt og tilsendes selskabets medlemmer.

Redaktion: Hans Chr. Thomsen
 Adresse: Lokalhistorisk Arkiv
 Medborgerhuset, Hvidovrevej 280
 2650 Hvidovre
 Tlf. 31 78 02 22 lok. 227

ISSN 0902-3046

Kære læser

Efter 2. verdenskrig rejste forfatteren Martin A. Hansen sammen med forfatteren og forlæggeren Ole Wivel, lyrikeren Regin Dahl og maleren Sven Havsteen-Mikkelsen Danmark tynd for at se på romanske landsbykirker. De rejsende mente dengang at "Overvindelsen af værdi- og kulturkrisen kunne studeres i det 12. århundredes kilder og monumenter". Og med kulturkrise tænkte de på nazismens barbari i det 20. århundrede som en parallel til vikingetidens barbari i perioden umiddelbart før 1100-tallet. Et svar på barbariet søgte de rejsende i de *enkle* romanske landsbykirker som *almuen* byggede dem til ære "for en stor og rolig Guddom, man kunne være tryk ved", som Ole Wivel formulerer det i sin bog "Romance for valdhorn".

Når citaterne bruges som indledning hænger det sammen med den nylig overståede ombygning og restaurering af Hvidovre kirke. Dette juni-nummer er viet denne ombygning.

Menighedsrådet i Hvidovre kirke ønskede i sin tid en smukkere helhedsvirkning i kirkerummet efter indgrebene i 1951 og 1969. De indgreb havde fjernet kirkens *middelalderlige* præg. Den gamle landsbykirke var kommet til at ligne en by-kirke for meget.

Til ombygningen og restaureringen af Hvidovres suverænt ældste bygning fandt menighedsrådet frem til en arkitekt, der ikke stod *fremmed* for en sådan opgave. De valgte Alan Havsteen-Mikkelsen - søn af den ovennævnte maler Sven Havsteen-Mikkelsen.

Hans ombygningen af kirken skal naturligvis ses som et selvstændigt stykke arbejde. Pointen med indledningen er ikke, at sønnen automatisk er en forlængelse af faderen, men at der er en interessant historisk sammenhæng i valget. En sjælden kontinuitet nuomstunder om man vil.

Alan Havsteen-Mikkelsens egen artikel i dette nummer understreger - modsat de gamles rejse efter et fundament - flertydigheden: Kirken eksisterer "som en bygning, der er levende - d.v.s. under stadig forandring" som han skriver. Kirkearkitektur er ikke noget éntydigt.

Provst **Cl. Bjerregaard** indleder juni-nummeret med en artikel, der især handler om de overordnede hensyn der er i forbindelse med ombygningen af en gammel kirke. De hensyn handler om kulturarv, funktion og indre liv. Og de handler om kirken som arbejdsplads.

Efter Alan Havsteen-Mikkelsen følger en artikel af kirkeværge **Vita Iversen** om den omfattende beslutningsproces i forbindelse med ombygningen af Hvidovre kirke.

Nu er ombygningen og restaureringen af kirken så færdig, og resultatet virker først og fremmest gennem en stilfærdig æstetik. Der er tale om et mere nøgent kirkerum, med en "puritanisme", der er holdt i skak af sart malede nummertavler, prædikestol og stoleraider. Det er et historisk rum, der *balancerer* mellem hvid-kalket "middelalder" og grå- og rosamalet samtid. Det indre rum harmonerer bedre nu med kirkens ydre form. Det er et funktionalistisk rum, der giver uforstyrret plads til ordet, og det sidste er jo vigtigt i Grundtvigs fædreland og centralt for det protestantiske ord over for f.eks. det katolske billede.

Pulpituret i Valby-skibet og bræddeloftet i hovedskibet er fjernet så bjælkeloftet træder frem, og det giver et bedre *løft* i rummet. Der er "blevet højere til loftet i Hvidovre kirke", som Alan Havsteen-Mikkelsen slutter sin artikel, og smukkere kunne man føje til for egen regning.

Nu kan man diskutere om der også er blevet "bredere" til væggene - om bygningen også åbner sig ud ad mod sin samtid og ikke kun opad?

I 1951 og i 1969 søgte menighedsrådet at gøre kirken til en bykirke. I 1993 er intentionen en landsbykirke. At vælge ét udtryk udelukker naturligvis altid en hel stribe andre. Og det, man kan diskutere i forbindelse med menighedsrådets valg, er hvem ombygningen henvender sig til? Det er jo ikke bønder - for nu at sige det på den måde - der kommer i Hvidovre kirke nu om stunder.

Der er godt træk i disse år i at søge efter nationale rødder i en tid, hvor halvdelen af Europa er brudt sammen, og hvor Danmark er gået midt over i forbindelse med EF-valget. Og national identitet er vigtig, men kun den?

Hvordan imødekommer æstetikken i kirkerummet f.eks. en generation, der har fået en gennemzappet sanselig mediekultur ind med modermælken? Eller kan et rum, der griber efter middelalderen åbne sig mod det 21. århundrede?

Nå, nu står den ombyggede og restaurerede kirken der i al fald, og den *insisterer* på kontrast og anderledeshed - på ordet i en billedrig tid.

Ellers fortæller Hvidovre kirkes gamle arkitektur om historiske kommunikationsformer. Den står med sit tårn, der engang kunne ses langt væk samtidigt med, at det løftede klokken op i et niveau så den skaffede sig *ørenlyd*. Det kommunikerede oprindeligt i en tid, hvor der var masser af natur og rum omkring kirken. Lydhørheden var en mulighed og klangen fra klokkerne kunne uforstyrret fylde et helt sogn.

Modsat kirketårnets udadvendthed lukkede resten af kirkebygningen sig - dengang som i dag - om menigheden, gav rum til den. Den kommunikerede indad.

Den gamle kirke fortæller også om en tid, hvor der var et kulturelt centrum. Et midtpunkt i lokalmiljøet.

Den tid er forbi.

Ud over artiklerne om ombygningen og restaureringen af Hvidovre kirke byder dette nummer også på følgende:

Dansk Lokalhistorisk Forening har haft årsmøde i Vejle. Det fortæller selskabets formand **Per E. Hansen** om. Han fortæller også om sønderjyske mindesten, der af uransagelige grunde flytter sig... Bestyrelsesmedlem **Viggo Noach** beretter om selskabets udflugt i april til Avedøreværket.

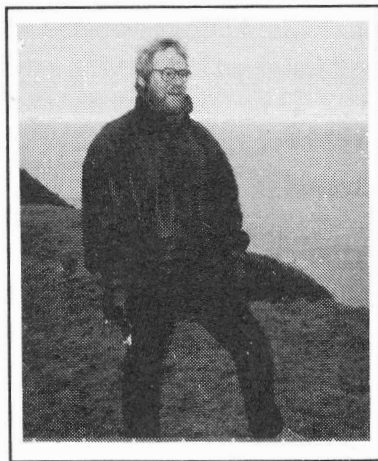
Poul Sverrild oplyser om bestyrelsens arbejde med Rytterskoledagene, og om EDB-alderen, der er på vej ind i Lokalhistorisk Arkiv. Endelig kan man læse om selskabets nyeste initiativ. Det er et **åbent-hus arrangement** på Rytterskolen, der starter i oktober. Her vil det blive muligt for medlemmer og andre interesserede at se lokalhistoriske videoer, få oplysning om publikationer m.m. Man vil også kunne få en kop kaffe eller te.

Bag- og forsideillustrationerne viser Hvidovre kirke før og efter ombygningen. Billederne i bladet er organiseret ud fra princippet: før, under og efter ombygningen og restaureringen, og de er alle venligst udlånt af Alan Havsteen-Mikkelsen.

Og så ønsker Redaktionen jer alle en god sommer. Når den begynder at miste kraft er der Rytterskoledagene i september.

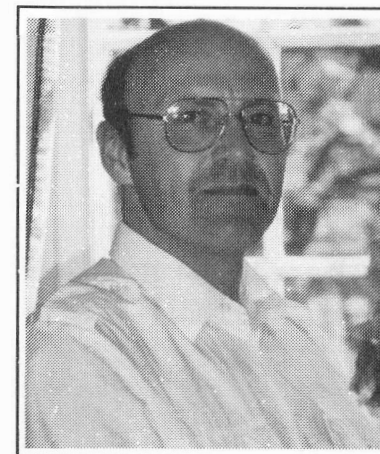
Derudover arbejdes der for tiden på en **video** med lokalhistorisk relevans. Den vil blive på omkring 45 minutter, og der vil senere komme oplysninger om den og dens premiere.

Redaktionen

Om Hvidovre kirkes restaurering

Provst Claus Bjerregaard

En så omfattende restaurering som den, der er foretaget i Hvidovre kirke, er et resultat af en meget lang proces.

Fra de første famlende tanker til det endelige resultat foreligger, er der talt mængder af ord, talrige ideer er blevet luftet. Der har været udflugter til andre kirker, der også er blevet restaureret, for at se og høre om andres erfaringer.

Talrige skitser er tegnet, inden det færdige projekt er blevet vedtaget af menighedsrådet - dernæst godkendt af diverse myndigheder - og økonomien sikret. Det har været en lang og drøj, men også meget spændende proces at være med i.

Af kulturhistorisk værdi

For sagen er, at det ikke bare er reparation eller vedligeholdelse, men at det er en restaureringsopgave. Sagen er også, at det ikke bare er en gammel bygning, men at det er en ganske bestemt slags bygning. I alle de overvejelser, der ligger til grund for restaureringen, må man hele tiden holde sig for øje, at det ikke alene er en gammel bygning, men at denne bygning er en kirke.

Allerede nu er der antydning af to af mange indfaldsvinkler, der har været i overvejelserne. Den ene er bygningens alder. Den ældste del - hovedskibet (eller det meste af det) - er ca. 800 år gammel og dermed *Hvidovres suverænt ældste bygning*. Den er en af de ca. 2000 kirker, der er blevet bygget fra engang i 1100-tallet og indtil

ca. 1250, og hvoraf langt de fleste stadig eksisterer. Alle disse kirker præger det danske landskab og har i høj grad præget danskernes forestilling om "hvordan en kirke ser ud". Det siger vist sig selv, at antallet af disse kirker og deres inventar (f.eks. kalkmalerier) repræsenterer en kulturhistorisk værdi uden sidestykke i dette land.

En særlig funktion

Den anden indfaldsvinkel er bygningen som kirke. En bygning, som i sin funktion adskiller sig fra andre bygninger. En kirke er - måske lidt nøgternt udtrykt - en fysisk ramme omkring de kirkelige handlinger i et sogns liv. Fra kirkens allerførste tid har man afsondret bestemte rum, for at man kunne samles om evangeliet - "det glædelige budskab", som ordet betyder - og som kommer til orde og udtryk på mange måder: i dåben, nadveren, i prædiken, bøn, salmesang m.m.

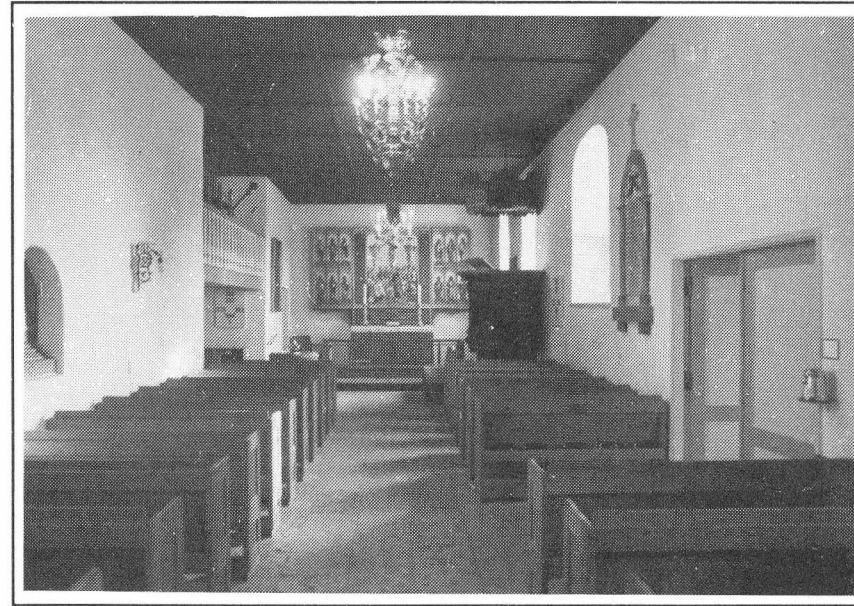

Hvad enten mennesker samles i kirken til "almindelig" gudstjeneste - hvad enten man samles ved nogle af livets store glædesdage, f.eks. ved dåben eller ved vielsen - eller man mødes i sorg og vemod ved afskeden med et menneske, så er det evangeliet, der er det fælles grundlag, som vi mødes på i en kirke. Det er dette budskab, der skal komme til orde i kirken og give os styrke, mening, trøst, håb og tugt.

Det er det, som kirkerummet er indviet til, og således er der i alt fald disse to aspekter, som man hele tiden skal tænke med i overvejelserne i forbindelse med en restaurering som den, der er foretaget i Hvidovre kirke: alderen og bygningens særlige funktion.

Hvad vil vi opnå..

Jeg omtalte før kirken som en ramme omkring nogle ganske bestemte funktioner, nemlig de kirkelige handlinger. Men, som nævnt er dette en meget nøgtern beskrivelse. Når man skal til at

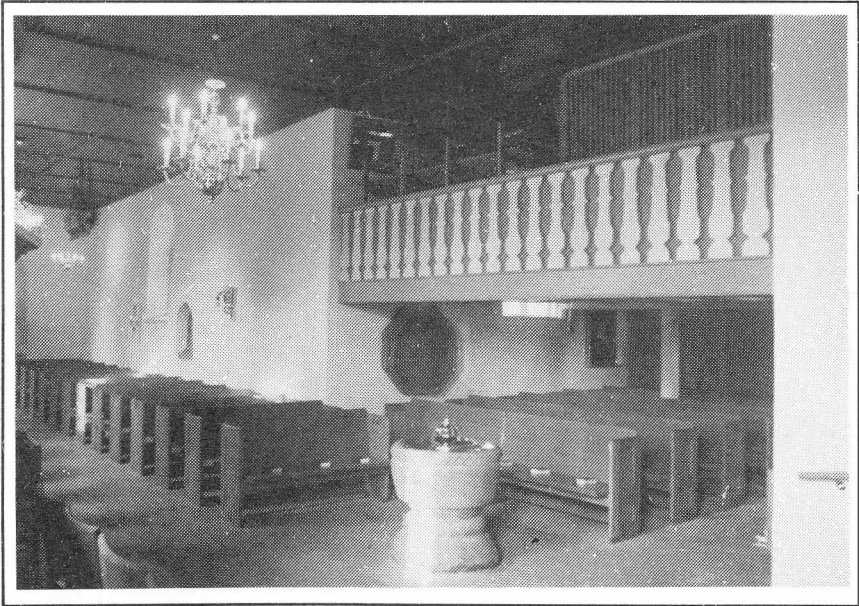

ændre et kirkerum ved en restaurering må man tænke videre. Det er ikke nok at tænke på den som en fysisk ramme - hvor gammel og smuk den end er - og at den først bliver rigtig "kirke", når mennesker samlet i den ved prædiken, sang, bøn m.m. får evangeliet til at lyde. Man skal heller ikke begynde en diskussion om ændringer/restaurering med at spørge: "Hvad må det koste" eller "hvad har vi råd til?" Det er, efter min mening, det dårligst mulige udgangspunkt for en restaurering.

Man skal begynde med at overveje: Hvad vil vi *opnå* med ændringen.

Hvordan kan man i højere grad end med kirkens nuværende udseende og indretning forstærke og "spille med" på dens indhold, som vi samles om som menighed. Hvordan ønsker vi, at rummets særlige karakter skal påvirke os med hensyn til farvevalg, indretning, inventar m.m.

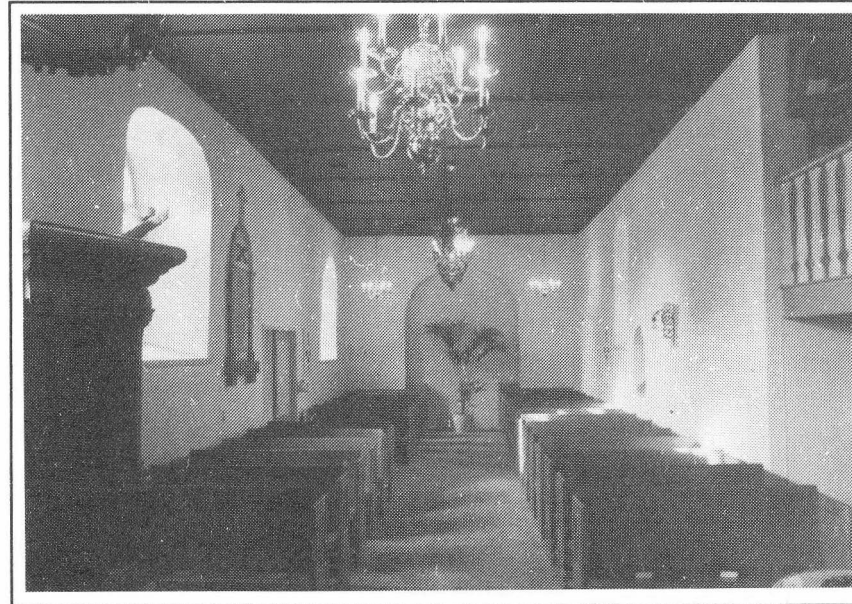
Først når alle sådanne spørgsmål er tænkt grundigt igennem, skal

man se på økonomien og overveje: Hvor langt kan vi nå af alt det, som vi har overvejet. Det som skal bringe verden fremad er ikke, at man skal begynde at tælle penge. Det, der skal skabe udvikling og gøre verden levende, er ideerne, idealerne, ånden, kærligheden, håbet, visionerne, og mod til at forfølge alt dette og prøve at nå så langt det nu er muligt indenfor de givne rammer.

Kirken som "drama"

Man skal absolut ikke sammenligne en kirke med et teater, men man kan godt en gang imellem, bruge ordet "drama" om det, der sker i en kirke. Nogle af de bibelske fortællinger er, f.eks. ret dramatiske og de bliver nu engang læst og prædikeret over i løbet af vores kirkeår. En begravelse kan i grunden også kaldes en dramatisk begivenhed: Den døde ligger i kisten lige foran os. Følelseslivet hos de deltagende er, som oftest, meget påvirket af døden. Præsten "optræder" i *sort* præstekjole. Kombinationen af en

kirkelig handling og den personlige afsked er en dramatisk begivenhed.

En gudstjeneste består af mange led, som tilsammen skal udgøre en helhed, hvor kirkerummet og dets inventar og placering er afgørende elementer. Man kan blot nævne så væsentlige ting som alter, prædikestol, døbefond og orgel, som alle, på hver sin måde "spiller med". På hver sin måde er de enkelte inventardele derfor med til, at evangeliet kommer til orde. Dåb, nadver, prædiken, salmesang er væsentlige dele af en gudstjeneste og hertil er rummets karakter og de enkelte inventardele redskaber. Det er således af afgørende betydning, hvordan de ser ud - er placeret i forhold til hinanden - er placeret så de virker så hensigtsmæssigt som muligt o.s.v., for at kunne opfylde den funktion, de er beregnet til. I en gammel kirke, som Hvidovre kirke, er vi på forhånd begrænset af kirkens størrelse og af meget af det inventar som vi nu engang har, men indenfor denne begrænsning er det så opgaven at nå så langt som muligt i den retning, som de hidtil skitserede overvejelser kan medføre, samtidig med, at vi tager skyldig hensyn til de økonomiske muligheder og til, at den skal være praktisk for den menighed, der samles i kirken, og for det personale, der skal arbejde i den. Det sidste problem har bestemt ikke været det mindste, for Hvidovre kirke er en meget lille bygning, og man kan somme tider godt misunde de større, og evt. nyere kirker, der på forhånd har fået indrettet de faciliteter, som nu en gang er praktisk nødvendige.

Dette var lidt om de overvejelser, der er gået forud for det restaureringsprojekt, som man nu kan se resultatet af i Hvidovre kirke. Ud over nogle rent tekniske forbedringer, bl.a. et nedslidt varmeanlæg, elektriske installationer m.m., har vi også ændret på kirkens udseende indvendig. Enhver ændring giver anledning til reaktioner, men vi håber at have skabt et kirkerum, som i mange år vil kunne glæde kirkegængerne.

Hvidovre kirkes restaurering 1992-93

Arkitekt Alan Havsteen-Mikkelsen

Hvidovre kirke - omgivet af sin kirkegård - ligger som et synligt vidnesbyrd om, at der engang på dette sted har været en landsby som tusinde andre i Danmark.

Hvidovre er i dag en forstad, men ved at kirkegården er bevaret, kommer kirken til at adskille sig fra de fleste bykirker - man skal "over" kirkegården for at komme til kirken. Herved synliggøres fæl-

lesskabet mellem de levende og døde. "Vi er i samme menighed", som Grundtvig siger (660 i salmebogen). Lige som navne på gravstene fortæller historie, gør kirkebygningen det også.

Oprindeligt har der muligvis været en lille trækirke, men omkring 1100 har bønderne i Hvidovre, i lighed med hvad man gjorde 2000 andre steder i landet, ladet opføre en stenkirke. Hvor stor en indsats, der i det hele taget i Danmark var tale om, i forbindelse med dette kirkeboom, har Martin A. Hansen tegnet et levende billede af i Orm og Tyr.

Stenkirken i Hvidovre har, det viser spor i gulve og vægge, bestået af et skib på 5x10 meter og et lille kor. En beskeden bygning. På en historisk oversigtsskitse kan man se omridset af denne kirke indpunkteret. Og man kan også se, at den bredde rummet har, er den samme, som det vi har i dag. Kirken som et hus, der vokser og ændrer sig, alt imens det århundrede efter århundrede danner ramme om sognets gudstjenester - som et åndeligt "fællesskabshus" - ses af nævnte skitse og af følgende tidsoversigt:

- o. 1100** Kirken opføres.
- 1350-1400** Nedbrydes koret og kirken forlænges både mod vest og mod øst, og der opføres et tårn. Bygningen bliver til et langhus.
- 1658-59** Under svenskekrigen nedbrydes tårnet, "med kirken nederbrudt og ødelagt". Vi kan forestille os, at tagtømmeret er revet ned og kun murene står tilbage.
- 1660** Meddeles det, at kirken er "ganske bleven i denne forgangne Feidetid ruineret saa der ikke kan holdes Prædiken, men det sker ude på Marken". Og videre gives der ordre til, at kirken skal sættes i stand inden vinter det år.
- 1675** Brydes 5 meter af nordmuren ned og man udvider kirken med et sideskib i bindingsværk, en korsarm, populært kaldet Valbyskibet, til brug for valbyborgerne.
- 1723** Bygges der et våbenhus, og det er muligt, at norddøren (kvindedøren) blændes til ved samme lejlighed - nichen i nordmuren over for indgangen fortæller, hvor den har siddet.
- 1745** Indbygges der et pulpitur i Valbyskibet, for at give plads til flere kirkegængere.
- 1790** Genopbygges tårnet med klassicistiske træk.
- 1808** Får kirken nye og større vinduer - det er dem, den har i dag.
- 1839** 4 små vinduer i Valbyskibet erstattes af 2 store.
- 1850-1860** Gennemgår kirken en større istandsættelse. Kirken får nye stolestader, nyt alterbillede, en alterramme tegnet af Bindesbøll, nye orgelfacader og sokkel til prædikestol.

- 1881** Ny døbefont, den romanske overtages af Nationalmuseet.
- 1921** Får kirken kassetloft - som erstatning for et pudset loft.
- 1951** Udvides pulpituret helt ud til skibet og loftet hæves i Valbyskibet ved at skære de gamle bjælker over og lave et spidst loftsprofil.
Alterpartiet fornyes, idet der laves en ramme, der kan rumme de udskårne gotiske figurer, som kirken ejede. Der laves nyt knæfald og prædikestolen flyttes frem. I våbenhuset bygges der et vindfang.
- 1957** Tilbygning med sakristi.
- 1969** Igen en restaurering. Orgelet flyttes op på pulpituret, bag et tremmeværk. Stolestaderne fra forrige århundrede erstattes af nye i lys eg. Gulvene fornyes og belægges en med grov Ølandssten. Døren til kirkerummet gøres bredere og øverst i tårnet indbygges et fyrrum på et betondæk og der opføres herfra en skorsten.
Dør fra skib til tårn tilmures.
- 1987** Kirken får sin gamle romanske døbefont tilbage.
- 1992-93** Gennemføres den restaurering, som beskrives nærmere i det følgende:

Når jeg har stillet de hovedindgreb, som kirken har gennemlevet, op på denne måde - som en tidstavle - er det for at give læseren en fornemmelse af kirken som en bygning, der er levende - d.v.s. under stadig forandring. Den sidste restaurering er altså ikke noget nyt - men et led i et langt forløb, hvor hver generation - efter bedste evne - forsøger at vedligeholde og forbedre rammen omkring menighedens kirkeliv.

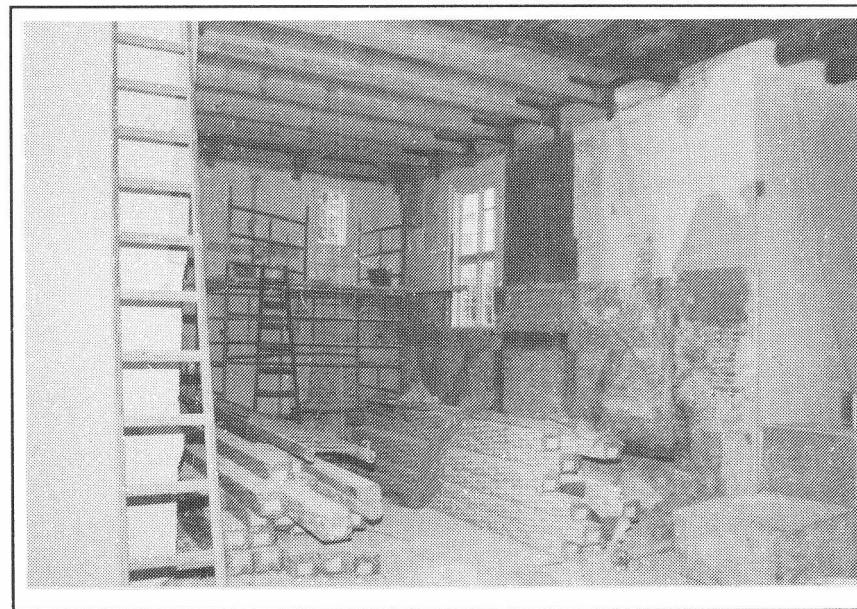
I 1988 blev der i samarbejde med menighedsrådet udarbejdet en

gennemgang af kirken, hvori alle de forhold, som man af vedligeholdelsesmæssige og funktionsmæssige grunde havde spørgsmål til, blev belyst - først og fremmest ud fra en bygningshistorisk synsvinkel.

Til grund for denne vurdering lå endvidere et ønske i menighedsrådet om, at opnå en smukkere helhedsvirkning i kirkerummet, der især efter indgrebene i 1951 og 1969 havde fjernet sig fra kirkens middelalderlige præg.

Ved at følge forandringerne kunne man se, hvorledes vor tids udtryk langsomt havde fået overtaget, både med hensyn til formsprog og i materialevalg.

Fra at være en traditionel landsbykirke var kirken indvendigt søgt gjort til lidt af en "ny" bykirke. F.eks. var malet inventar, stolestader, alter m.v. erstattet af nyt inventar i lyst eg. Tegl- og trægulve var erstattet af gulve i en grov ølandssten.

Rumligt var den største ændring den, at orgelet var flyttet fra sin gamle plads nederst i kirken til pulpituret, som var blevet udvidet. Formålet med denne flytning var bl.a. at få flere pladser på kirkegulvet. Pladserne på pulpituret blev så til gengæld nedlagt.

Dette medførte to væsentlige ting. For det første at sideskibet nu ikke mere var et helt rum, idet rummet over var skjult af orgelets gitterfacade. For det andet at det dagslys, der ellers kom ind fra sideskibet, nu var lukket ude.

Rummet under det store pulpitur var blevet mørkt og trangt, der var kun 195 cm til loftet, og netop den fornemmelse, man ønsker sig i et kirkerum - af at være i "samme" rum, fik man ikke her.

Rumligt set var der altså sket en forringelse.

Af praktiske forhold, som har ligget til grund for den gennemførte restaurering, var f.eks.:

- ønske om bedre arbejdsforhold for kirkepersonalet.
- fornyelse af et nedslidt varmeanlæg, der fungerede dårligt.
- isolering af kirkens lofter.

Hertil kommer, at der generelt var planlagt gennemført en nødvendig indvendig vedligeholdelse af kirken.

Restaureringen.

Restaureringsforslaget var gennem en lang forberedelsesproces, hvor mange ideer blev afprøvet og gennemtygget af menighedsrådet. Der blev lagt vægt på, at alle indgreb skulle underordne sig kirkens historie og indgå i en helhedsløsning.

Pulpitur.

Som hovedmål for kirkerummet var, at det skulle genskabes som et "helt" rum. Dette ønske kunne kun gennemføres ved at fjerne pulpituret og igen flytte orgelet ned til sin gamle plads i skibets vestende. Hvad det "åbne" Valbyskib betyder for rummet, kan man i dag opleve i kirken.

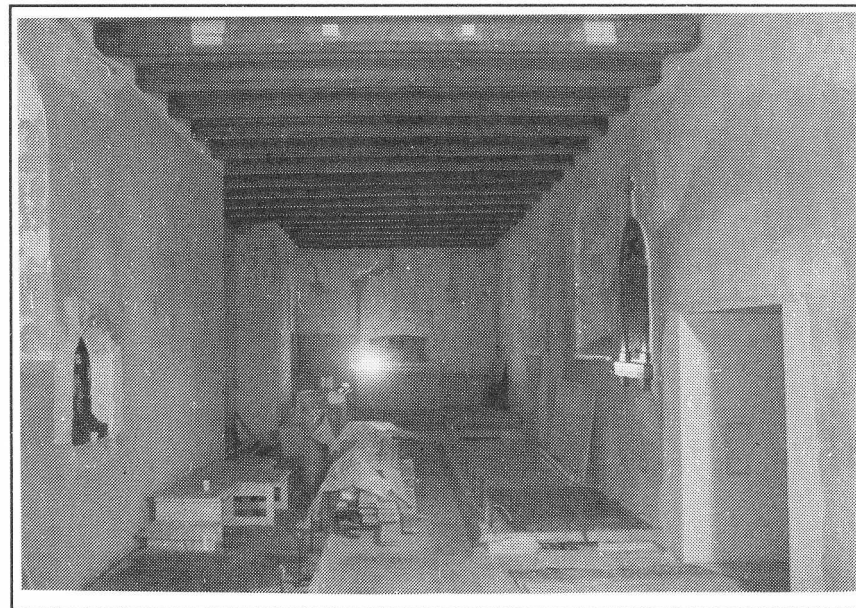
Orgelet.

Orgelet står nu på sin gamle plads og har igen fået et hus at være i - før var det gemt bag et gitter. Der er tale om et meget fint og bevaringsværdigt instrument, et Kopenhavn-orgel fra 1858 - vist nok det ældst bevarede fra Køhnes værksted. Orgelhuset har fået en udformning, der tilstræber at udtrykke den "tone", som orgelet rent historisk er et vidnesbyrd om. Selv om der er tale om et stort orgel, har orgelbyggeren, Markussen & Søn, formået at ombygge instrumentet, så det fylder mindst muligt. Den nysgerrige besøgende vil f.eks. kunne se, at de store baspiber står for sig selv bag orgelet, i den gamle niche i tåmmuren.

For koristerne er der nu tale om, at de kan synge på langs af rummet - før sang de fra pulpituret over mod skibets sydvæg.

Kirkerummets lofter.

De store bjælker i loftet har i mange år været skjult - dels af puds

- dels af brædder. De er nu fremdraget - og i Valbyskibet er de genskabt, idet de i 50'erne blev skåret væk for at give mere loftshøjde på pulpituret.

Bjælkeloftet er med til at fortælle, at Hvidovre er en romansk kirke. Bjælkeforløbet giver også rummet karakter, det tegner et konstruktivt forløb. Akustisk er bjælkefladerne med til at sprede lyden på en anden måde end et fladt loft, og der er samtidig blevet højere til loftet.

Kirkerummets vægge.

Kirkerummets vægge var tidligere plastikmalede og mange steder var pudsen løs. Plastikken, der forhindrer murværket i at ånde, er fjernet og murene er blevet repareret og kalkede.

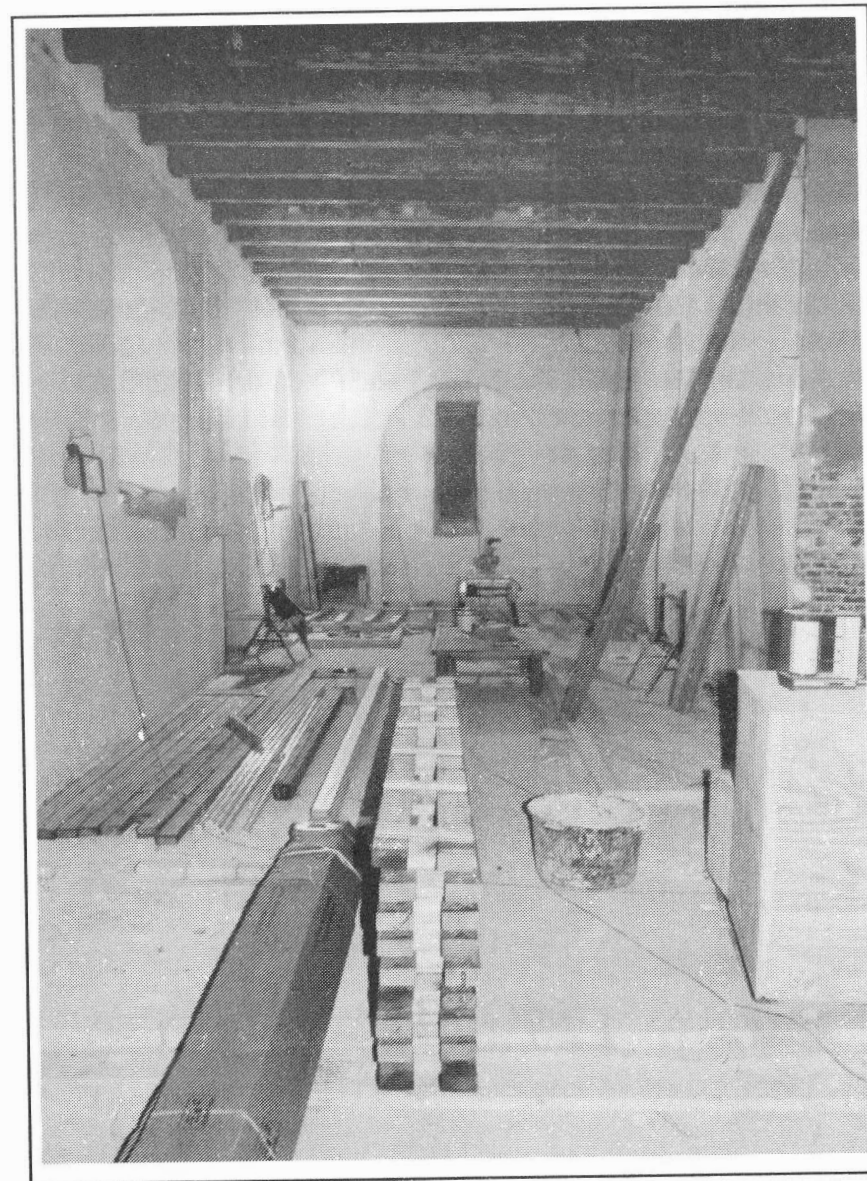
Valbyskibets bindingsværk.

I forbindelse med at pulpituret blev taget ned og plader og løs puds blev fjernet, blev det konstateret, at den karakteristiske bindingsværks- konstruktion fra 1675 var ved at rådne op inde fra. Der er nu udført en omfattende restaurering af bindingsværksmurene - med udskiftning af råddent tømmer og ommuring af tavl - til følge. Det mest udsatte af det bevarede tømmer er blevet imprægneret.

Dette sikringsarbejde kunne næppe være udført, hvis ikke det havde været i forbindelse med en større restaurering, hvor sideskibet blev tømt for pulpitur, orgel og inventar.

Kirkens gulve.

I forbindelse med at det var nødvendigt at forny kirkens varmeanlæg, var det en følge heraf, at gulvene måtte op. Dette gav anledning til at genindføre det traditionelle teglgulv og de hvidskurede gulve under stolestaderne - det er under trægulvene, at installationerne føres frem.

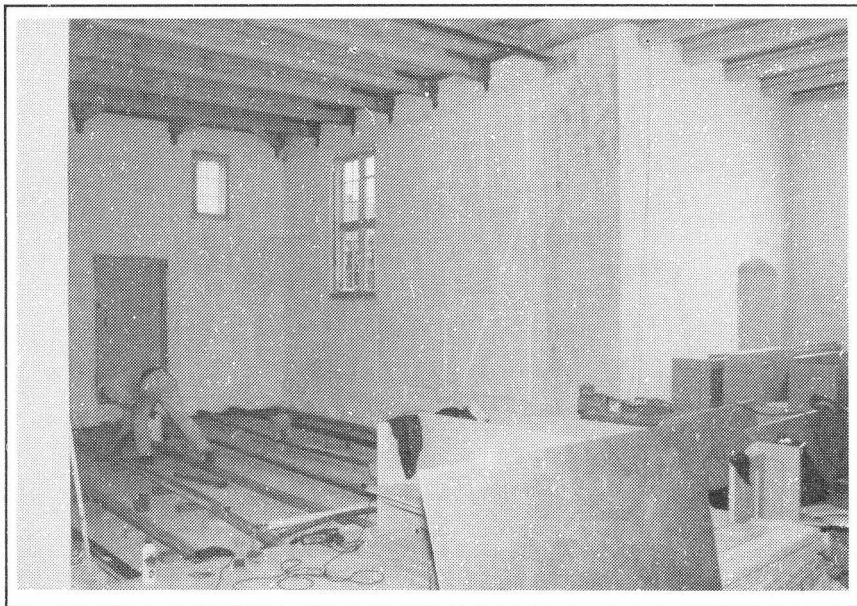

Prædikestolen.

Ved at sideskibet igen blev inddraget i kirkerummet var det nødvendigt at flytte prædikestolen tilbage til sin gamle plads for at sikre den bedst mulige kontakt mellem præst og den del af menigheden, der sidder i Valbyskibet.

Med hensyn til prædikestolen, der er fra 1600-tallet, var der et ønske fra præsterne om at få denne sænket, så man ikke var så højt hævet over kirkegængerne. Det var derfor det var nødvendigt at lave en ny fod. Den gamle fod, der var fra ca. 1850, kunne ikke afkortes - den opbevares nu sammen med himlen, der forsøgsvis ikke er hængt op - på kirkens loft. Ideen med den åbne fod er, at væg- og trinforløbet op til koret fra skibet skal kunne ses løbende ubrudt igennem. Der er generelt på grund af det smalle rum tilstræbt så "tynde" løsninger som muligt.

Prædikestolen var mørk efter årtiers laklag, der også dækkede over skæmmende brandsår - efter afbrænding af en tidligere bemaling,

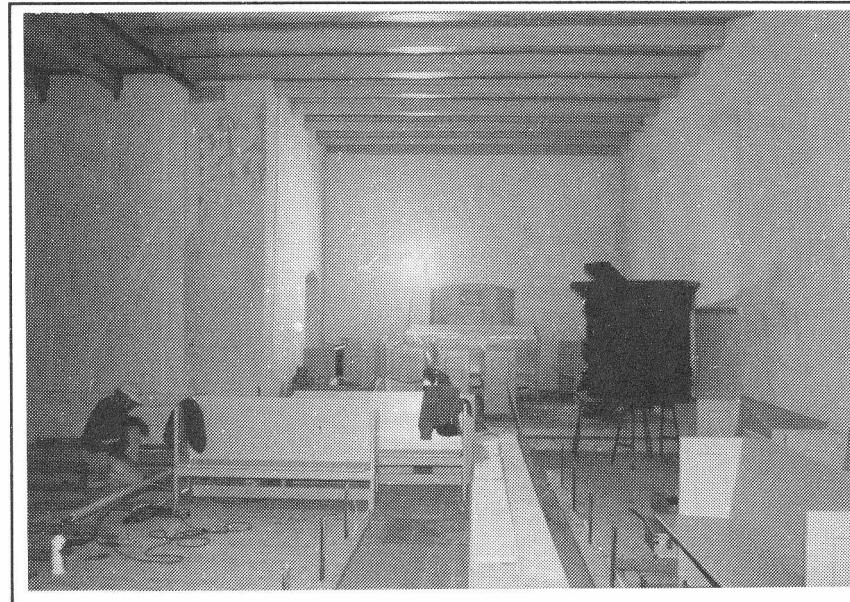

samt over en noget tvivlsom reparation fra forrige århundrede. Den mørke prædikestol virkede som et meget tungt element i rummet og billedfelterne kunne man på grund af den mørke behandling næsten ikke se. I samråd med Nationalmuseet blev det derfor vedtaget at male stolen.

Der er brugt 3 farver - en grå, leragtig farve, som på en enkel måde fremhæver de fornemme billedskærerarbejder, der forestiller de 4 evangelister omgivet af en paradisiske frodighed. Som indramning på rammeværket er der brugt en lys og en mørk dodenkop, der i sin glød skal danne forgrund til den kraftige blå i alterrammen. Den rødbrune tone er også brugt som stafferingsfarve på orgelet. I opgangen til prædikestolen er en rest af en stolegavl fra 1500-tallet genbrugt som panel.

Knæfald.

Da prædikestolen blev rykket tilbage var det påkrævet at udforme

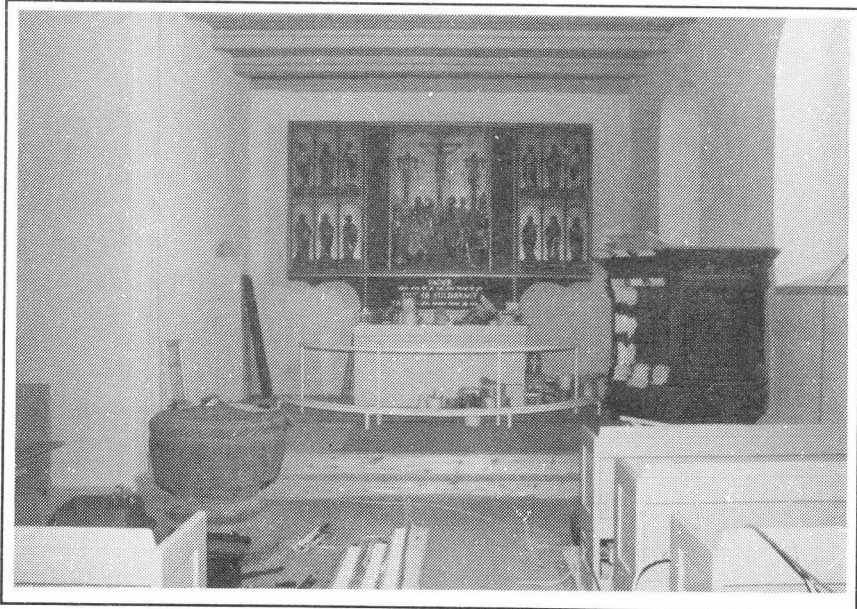
knæfaldet på en anden måde - som ved prædikestolen er der igen søgt en let, gennemsigtig løsning.

Alterpartiet.

I forbindelse med at gulvet i koret skulle fornyes og hæves 1 trin for at skabe bedre kontakt mellem præst og menighed viste der sig spor af, at der oprindeligt havde været et muret alter. Dette spor inspirerede til, at alteret nu igen er muret. Det var tidligere en trækasse fra 1951. Selv om et muret element har "tyngden" til at bære den store "gotiske" 3-fløjede altertavle, så bliver det alligevel let, i kraft af den kalkede flade.

Stolestaderne.

Kirkens bænke er som nævnt nyere - fra 1969. De er gode at sidde i og også smukke i deres udformning. Men nu er de malet som traditionen tilskriver.

I Valbyskibet var bænkene tidligere lange - placeret til den ene side - i nyindretningen er de delt med en midtergang som i hovedskibet.

På grund af nyindretningen er der i dag flere siddepladser end før, bl.a. fordi der kan indplaceres flere løse klapstole.

I virkeligheden er kirken for lille i forhold til sognets størrelse.

I en ny kirke i Hjerting, hvor sognet ca. svarer til det i Hvidovre, er kirkerummet mere end 4 gange så stort.

Våbenhuset

I våbenhuset er et vindfangsparti, som ikke hørte hjemme i en kirke af denne type, blevet fjernet.

Det er erstattet af et dobbelt dørparti og indgrebet medfører, at våbenhuset, som er et enkelt og smukt rum, har genfundet sin originale form.

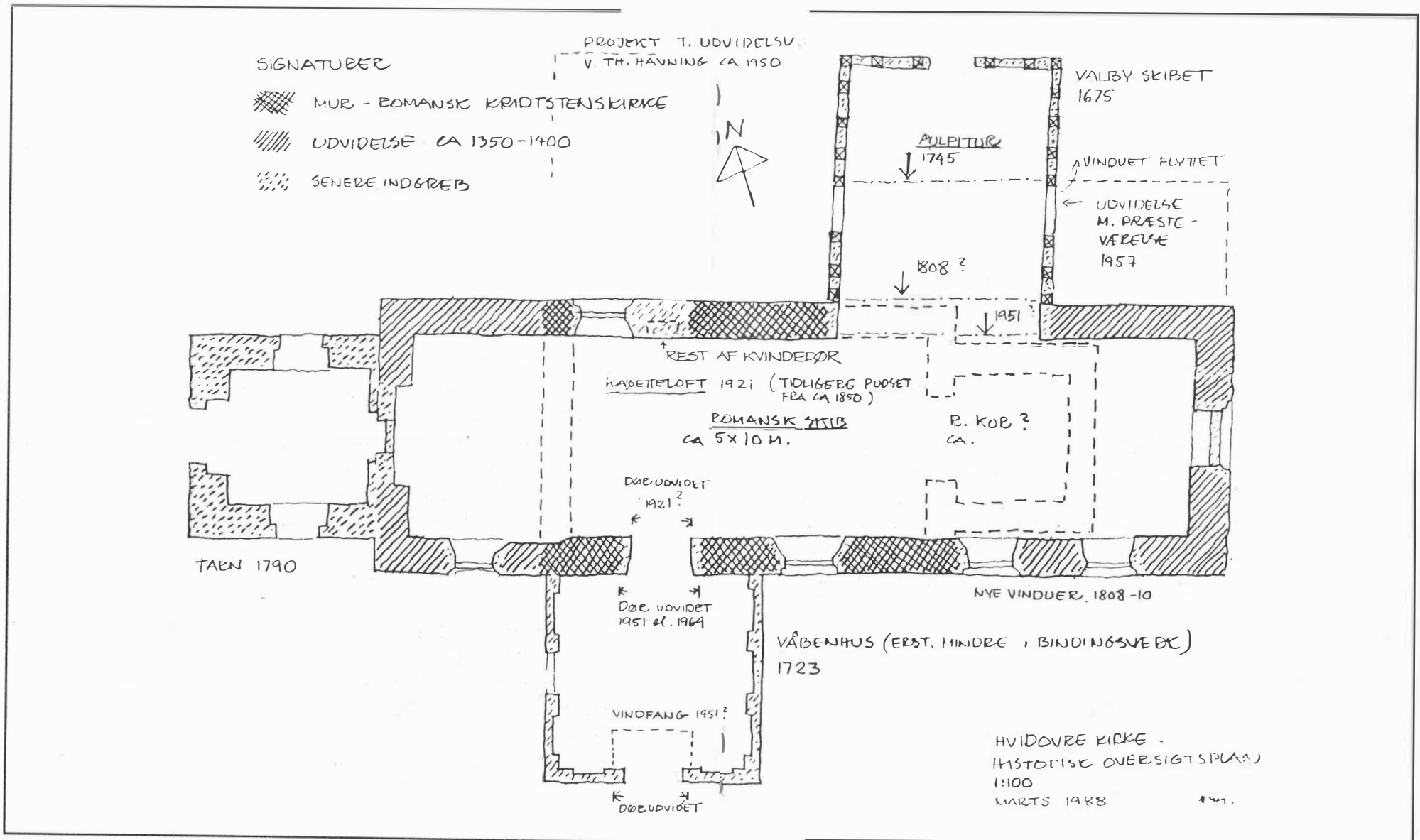
Indgangsdøren og døren til kirkerummet var midt i dette århundrede blevet gjort uforholdsmæssigt brede - ca. 240 cm - det gav et misforhold til kirkens proportioner - f.eks. er selve kirkerummet kun 5 meter bredt.

Ved at gøre dørpartierne mindre og samtidig flytte døren til kirkerummet ud i våbenhuset er det opnået rumligt, at gøre skibet større.

Tårnet.

Tidligere fungerede tårnet som et depot, hvortil der kun var adgang ude fra. Nu er tårnet renoveret. I tårnets underetage, hvortil der nu også er adgang fra kirkerummet, bag orgelet er der indrettet et arbejdsrum til kirketjeneren.

På 1. etage har organist og kor fået et opholdsrum med thekøkken. Denne indretning har været mulig fordi et skæmmende betondæk under det tidligere fyrrum er blevet fjernet. Ude fra kan man se, at skorstenen øverst i tårnet er væk.

Installationer m.v.

Som beskrevet var det nødvendigt at indbygge et nyt varmeanlæg. Af bygningshistoriske grunde var det af stor betydning at få fjernet det store betondæk, der var støbt ind omkring de originale trækonstruktioner for at danne gulv i et fyrrum øverst oppe i tårnet.

Indlægning af et vandopvarmet radiatoranlæg under bænken, der anses for den økonomisk og komfortmæssige mest fordelagtige form, kunne kombineres med indlægning af gas til et hovedfyur i sognegården til betjening også af graverbygningen.

3 oliefyrede anlæg er altså nu erstattet af en fælles varmekilde.

I forbindelse med kirkens istandsættelse blev ligeledes hele elanlægget, der var forældet, fornyet.

Alle lofter, der var uisolerede, er nu isolerede.

Kirkerummets farver.

Målsætningen for farveafsætningen i rummet har været at gøre den farvestrålende og guldbelagte altertavle til det visuelle samlingspunkt ved hjælp af lyse grå toner på inventar og loft. Ved at arbejde "lyst" - og det lyse element ses også i gulvteglens gule farve og i det hvidskurede trægulv - opnås endvidere, at rummet bliver gjort så "rummeligt", så stort som muligt. Som et varmende element indgår, som tidligere beskrevet, en dodenkop på prædikestolen og en dyb, rød stoffarve på hynder og knæfald.

Belysningen.

Det gamle kirkerum var underbelyst.

Ud over en stor bevaringsværdig krone var der 3 mindre kroner, som vanskeligt kunne indgå i en ny sammenhæng.

Koret var oplyst af en række spotlys og under pulpituret sad der nogle små lamper i loftet.

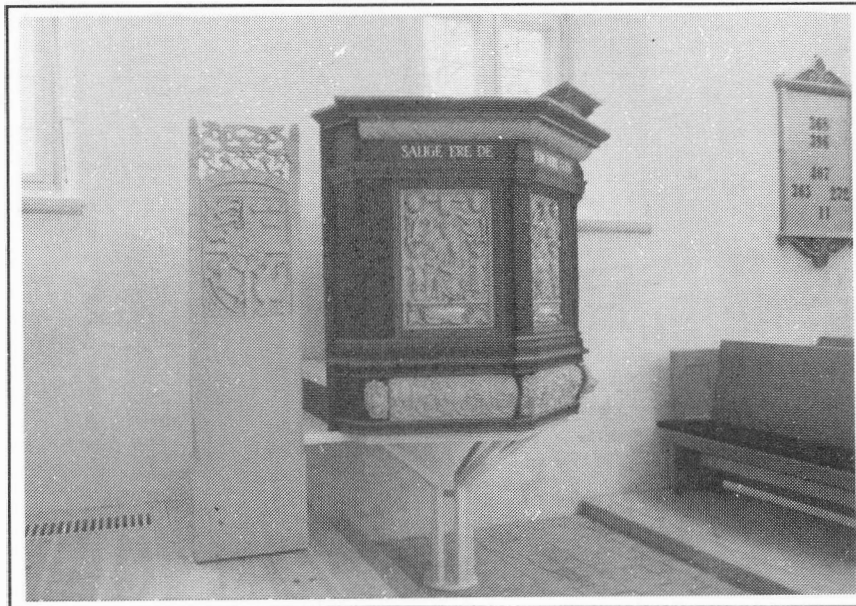

Hvis der stiles efter at skabe en helhed i kirkerummets udtryk er det nødvendigt at inddrage belysningen, det er i kraft af lyset at rummet opleves. Dagslyset i et gammelt kirkerum er givet på forhånd.

Det elektriske lys har den funktion, at det skal sikre, at man kan se i salmebogen. I Hvidovre er det tilstræbt at skabe en jævnt fordelt belysning der forholdsvist anonymt hænger højt i et armatur, der i lighed med knæfald og fod m.v. til prædikestol er opbygget over et enkelt kvadratisk jernprofil - malet hvidt. Ved hjælp af en dæmper kan lysstyrken reguleres.

Økonomi.

Det store restaureringsarbejde, fra juni 1992 til februar 1993 incl. varmecentral for sognegård og graverbygning, inventar m.v., er gennemført for ca. kr. 5 mill. Arbejdet er finansieret dels gennem opsparede midler, dels ved lån til 4% i stiftsmidlerne.

Der er blevet højere til loftet..

Enhver ændring i de bestående forhold - især i en kirke - vil altid give anledning til diskussion. Det paradoksale er, at det "bestående" i sig selv også er en del af en lang skabende proces. Rammen om gudstjenesten er ikke en fossil - men som nævnt indledningsvist noget, der er under stadig udvikling, der viser, at kirken er en levende bygning.

Selv i vedligeholdelsen er der tale om, at man "forny" kirken. Når der er gået et stykke tid, vil de fleste ikke tænke på, at der i Hvidovre kirke er sket store forandringer. Man kan sige, at den hovedforandring, der er sket, er, at kirkerummet er blevet genskabt i den form, det havde. Kirken er udvidet, blevet gjort større uden at det kan ses ude fra. Meningen med kirken udgår fra forkyndelsen i de 4 evangelier. Denne forkyndelse er billedmæssigt styrket af, at man i igen kan se de fire evangelister på prædikestolen, og at der også er blevet højere til loftet i Hvidovre kirke.

Fra studiekredsarbejde til godkendt projekt og en ny kirke

Kirkeværge Vita Iversen

I september 1985 nedsatte menighedsrådet ved Hvidovre Kirke et udvalg, der skulle prøve at samarbejde de mange ønsker om små og store ændringer i kirkerummet, så rummet blev smukkere, dets funktion som kirkerum understreget og inventardele, som af historiske eller kunstneriske årsager var interessante, blev synligere.

I udvalget sad alle sognets præster, 3 medlemmer af rådet, heriblandt kirkeværgen, samt et medlem af menigheden, der har særlige forudsætninger for arbejdet. Senere, da ideer og planer blev mere konkrete, blev udvalget udvidet med en repræsentant for de ansatte ved kirken.

Studiekredsen

I den første tid var arbejdet i udvalget studiekredspræget. Vi drog på studiebesøg i nye og nyrestaurerede kirker og vi diskuterede fordele og ulemper ved forskellige placeringer af døbefont, prædikestol, alter og orgel. I mange nyere kirker står præsten bag alteret med front mod menigheden, medens det i ældre kirker er almindeligt, at præsten har ansigtet mod øst og ryggen mod menigheden under store dele af gudstjenesten. Prædikestolen er sjældent så højt placeret, som Hvidovre Kirkes var før restaureringen. Den traditionelle placering af døbefonten er lige inden for

kirkedøren. Kunne vi gøre gudstjenesten bedre i Hvidovre sogn ved nogle af disse ændringer? Vi fandt hurtigt ud af, at det var dejligt at synge med orgel og sangere bag menigheden, kunne det mon blive virkelighed i Hvidovre Kirke?

Hvor dybt skulle vi gribe ind. Havde vi bare griller?

Det stod os klart, at de nødvendige ændringer var mere end at finde en ny loftsfarve, male prædikestolen og anskaffe et antependie til alteret.

I maj 1987 gik vi kirken igennem sammen med professor Hein Heinsen og vi var ikke længere i tvivl om, at vi måtte have professionel hjælp, hvis vi skulle ændre noget som helst i kirkerummet.

Vi interesserede os også for, hvad man mon kunne få lov til. Menighedsrådet har ikke frihed til at gøre, hvad det får lyst til. Stiftsøvrigheden hos biskoppen i Helsingør og dennes konsulenter skal gå ind for de ønskede ændringer.

Den 26. oktober 1987 tog menighedsrådet principbeslutning om at ændre kirkerummet og gav udvalget tilladelse til at inddrage en arkitekt.

Menighedsrådet søgte om at få Kirkens gamle døbefont tilbage fra Nationalmuseet, og fik lov. Den 1. søndag i advent 1987 blev det første barn døbt i den i Hvidovre Kirke, efter at fonten havde stået på museet i hundrede år.

Valget af arkitekt

Vi havde set mange kirker, mange arkitekters arbejde, men havde endnu ikke fundet ham, vi følte, vi svingede sammen med. En fra menigheden fortalte os om Alan Havsteen-Mikkelsen. Vi tog til Mørkøv Kirke, som han netop havde restaureret, og blev begejstrede. Vi indstillede til rådet, at

Menighedsrådet har ikke frihed til at gøre, hvad det får lyst til

man indledte et samarbejde med ham. På menighedsrådsmødet i november 1987 besluttedes det, at Alan Havsteen-Mikkelsen skulle arbejde med kirken.

Alan Havsteen-Mikkelsen analyserede på baggrund af kirkens historie kirkerummets muligheder. I marts 1988 fik menighedsrådet hans rapport, der gav os valget mellem fem spændende løsninger, der alle ville styrke kirkerummet arkitektonisk.

Udvalget gennemarbejdede rapporten og indstillede i maj til rådet, at man burde arbejde mod en omfattende ændring, der frilægger Valbyskibet og flytter orgelet ned i vestenden af kirken, indretter korrurn i tårnet og en arbejdsplads til kirketjeneren i sakristiet.

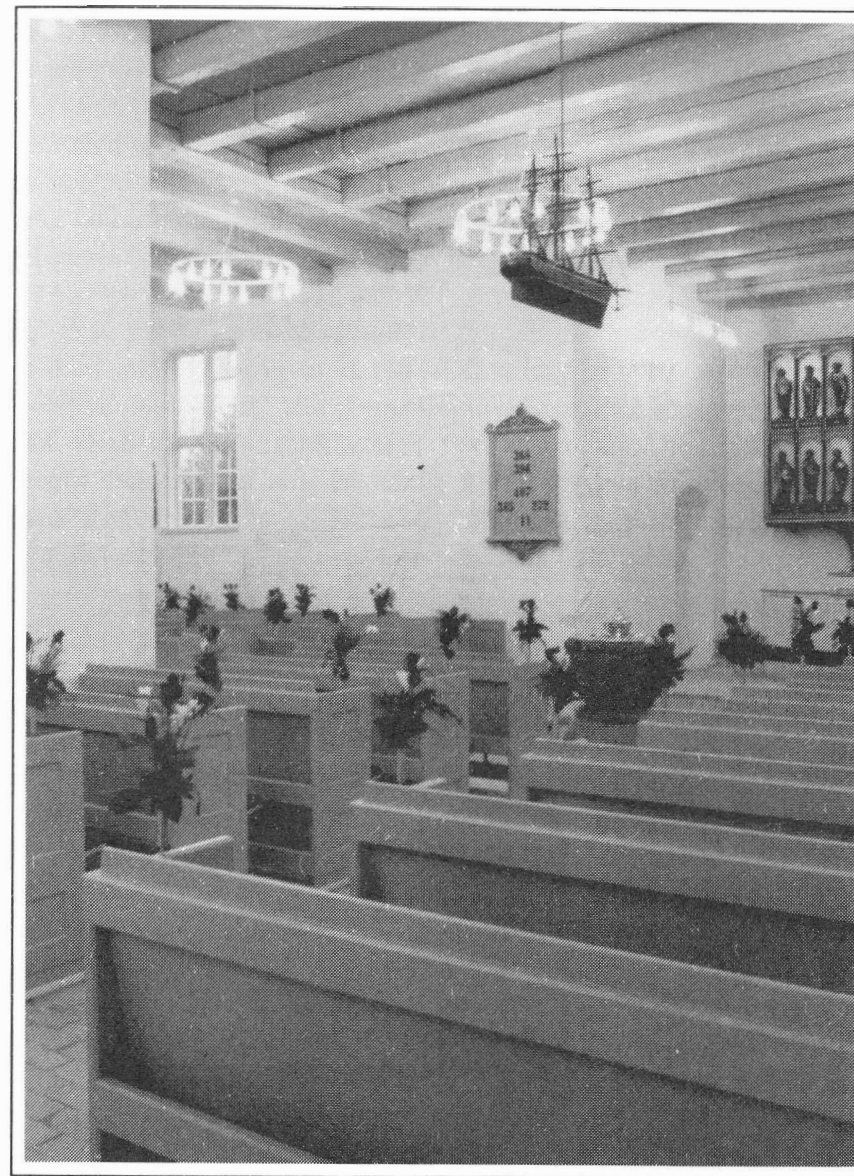
Menighedsrådet skønnede, at forslaget havde den svaghed, at præst og kirketjener skulle dele sakristiet. Alan Havsteen-Mikkelsen arbejdede derefter på at indrette to personalerum i kirketårnet. Det kunne måske lade sig gøre, hvis man kunne fjerne oliefyret og det betondæk, det stod på oppe i tårnet.

5 spændende forslag til kirkerummets arkitektur

Menighedsrådsvalg i november 1988

Sommeren 1988 var få måneder før ordinært valg til menighedsrådet. Vi kunne i rådet se, at efter november ville mindst halvdelen af rådet være skiftet ud, fordi flere rådsmedlemmer ikke ønskede genvalg. Vi skønnede ikke, at det ville være demokratisk korrekt at behandle en så væsentlig sag, før valget var overstået. Ved orienteringsmødet for menigheden før valget fortalte udvalgene om arbejdet i den forløbne periode og om planer for den kommende fireårsperiode.

Kirkeudsmøkningsudvalget fremlagde planerne for kirkere-staureringen og gjorde klart, at vi ville arbejde videre med planerne i den næste periode, hvis vi valgtes til rådet.

Efter valget i november kom der et par medlemmer ind i rådet, som var kritiske overfor projektet. Udvalget udvidedes, så debatten fandt sted her. Kritikken gik dels på flytningen af orgelet til vestenden af kirken. Man var bekymret for, om orgelets helt usædvanlige kvalitet kunne overleve en flytning, uden at balancen i klangen blev ødelagt. Man var også af den overbevisning, at de penge, det ville koste at gennemrestaurere kirken, kunne gøre større gavn i menighedsarbejdet ved at blive brugt på en udvidelse af menighedshuset.

Udvalget genoptog studieture til andre kirker. Vi så især på prædikestole. På midtsjælland er der flere prædikestole, som er skåret lige som vores, sandsynligvis er de alle fra samme værksted. Vi så dem og oplevede, hvor forskelligt en prædikestol kan fremtræde, malet som skulptur, malet så alle enkeltheder træder frem eller afrenset, så den står i lyst træ. Vi oplevede også, at de andre prædikestole stod lavere i rummene end prædikestolen stod i Hvidovre Kirke.

Stiftsøvrigheden og konsulenterne inddrages

På stiftsøvrighedens velvilje afholdtes der den 1. oktober 1990 et møde i kirken, hvor Alan Havsteen-Mikkelsen gennemgik planerne for kirkerestaureringen med stiftskontorchef Kai Winther, kgl. bygningsinspektør Gehrdt Bornebusch og arkitekt Bodil Snepper, museumsinspektør Morten Aamann fra Nationalmuseet, orgelkonsulent H. Hildebrandt Nielsen og provst Claus Bjerregaard. Fra menighedsrådet deltog formand, kirkeværge, en repræsentant for kirkeudsmøkningsudvalget og fra kirken organist og kirketjener. Mødets konklusion var, at planerne vil kunne godkendes, når skitseforslaget efter vedtagelse i menighedsrådet fremsendes gennem provstiudvalget. Der var stor imødekommenhed for de tanker, der lå i skitseforslaget og en positiv holdning til at vi ville gennemføre restaureringen som en helhedsløsning. Dette ansås for

at være det mest overskuelige og mest økonomiske. De arkitektoniske virkninger vurderedes som ønskelige, man så meget gerne, at traditionelle bygningstræk fra landsbykirkerne atter indførtes i kirken; gulv af tegl, podier under bænken, trægulv i koret, gerne et gulv helt af træ i Valbyskibet, malet inventar og kalkede vægge. Prædikestolen skulle rykkes mod øst, sænkes og bemales, styret af arkitekten, ikke af en konservator.

Blandt bemærkningerne til forslaget var det, når man husker bekymringerne i udvalg og råd, interessant, at orgelplaceringen fandtes rigtig i hovedskibets vestende. Orgelet skulle være et møbel i kirkerummet, sangerpultene lette, og orgelkonsulenten udtalte, at det var en spændende og væsentlig opgave at flytte orgelet og skabe et nyt udseende orgel af vores fine, gamle instrument.

Et nyt varmesystem med gulvvarme anbefaledes af hensyn til orgelet. Vi burde inddrage en ingeniør.

Forståelse i de andre menighedsråd i Hvidovre kommune

Der var positive meldinger fra de andre sogne, da vores menighedsrådsformand fortalte om vore planer, om vor opsavede kapital og om vort lånebehov. Alle fandt, at det nu var den gamle kirkes tur.

Når det spiller en rolle for beslutningerne, at de andre er positive, skyldes det, at kirkeskatten i Hvidovre er afhængig af samtlige sognes udgifter. Vi kan altså ikke alle bruge mange penge samtidig og også holde kirkeskatten i ro.

I efteråret 1991 var menighedsrådet klar til beslutning om kirkerestaurationen.

Bekymringerne for orgelplaceringen var fjernet, ønskerne om en snarlig udvidelse af menighedslokalerne var ændret til, at vi måske engang, når vi igen fik råd, kunne bygge menighedshuset større. Det så også ud, som om vi havde råd til at binde os til de nødvendige låneforpligtelser. Endelig var nogle i rådet meget interesserede i at kirkens tekniske anlæg, elanlægget og varmforsyningen, blev moderniserede.

Skitseforslaget udstilles

I november 1991 modtog menighedsrådet Alan Havsteen-Mikkelsens og ingeniør Eduard Troelsgaards skitseprojekt til restaurering af Hvidovre Kirke.

Rådet havde vedtaget, at alle, der kunne være interesserede, skulle have mulighed for at give deres mening til kende, inden menighedsrådet behandlede sagen. Derfor var tegninger, beskrivelse og en oversigt over økonomien ophængt i menighedshuset i tre uger i januar. Vi annoncerede udstillingen i Hvidovre Avis så andre end de faste kirkegængere kunne få lejlighed til at komme. Der stod en kasse til ris og ros og vi drøftede projektet med kirkegængerne ved kirkekaffen efter søndagens gudstjeneste. Der kom ingen indvendinger i kassen.

Vedtagelsen

Den 22. januar 1992 besluttede Hvidovre menighedsråd kirkere-staureringen med den klausul, at der ikke måtte blive færre end 111 faste pladser i den nye kirke og at udgifterne til byggeriet ikke måtte medføre, at kirkeskatten steg.

Nu fulgte detailprojekteringen og færdiggørelsen af licitations-materialet. Det var besluttet at afholde en indbudt licitation den 28. april 1992.

Menighedsrådet nedsatte et byggeudvalg, der fik til opgave at hjælpe kirkeværgen med at gennemføre byggeriet. Både byggeudvalg og kirkeværge samt kirketjener deltog i de ugentlige bygge-møder. Umiddelbart efter licitationen fik rådet det materiale, der skulle indsendes til godkendelse.

Den 7. maj blev tegninger, beskrivelser samt økonomiplan og låneansøgning sendt via provstiudvalget til stiftsøvrigheden til godkendelse.

Godkendelsen

Provstiudvalget tager stilling til, at økonomien i projektet hænger sammen og videresender projektet til stiftsøvrigheden, hvor alle fagkonsulenterne vurderer hver deres område, før stiftsøvrigheden giver tilladelse eller afslag. Kirkens projekt var kun nyt for varmekonsulenten, da alle de andre havde været med ved mødet d.1 oktober 1990.

Alan Havsteen-Mikkelsen havde under detailprojekteringen talt med den kgl. bygningsinspektør om mange enkeltheder. Det var nok en af grundene til, at byggesagen blev behandlet så hurtigt og uden anden anmærkning på tilladelsen end at forslaget til alterparti, orgelfacade, prædikestol og belysning naturligvis skulle indsendes, inden disse arbejder blev udført. Alan Havsteen-Mikkelsen ønskede at se det nye kirkerum, inden han gav os sit forslag til disse arbejder.

Stiftsøvrighedens godkendelse af hovedprojektet og tilsagnet om at menighedsrådet kunne låne af stiftets kapital er af 22.juni 1992. Byggeriet gik straks i gang. Efter planen skulle byggeriet afsluttes, så kirken var færdig den 1. søndag i advent 1992.

Problemer med Valbyskibet

Alt gik planmæssigt, indtil der i september måned blev konstateret et omfattende borebilleangreb på Valbyskibets tømmer.

Tømmeret havde været skjult under et tykt lag puds inde i kirken, så ingen havde haft mulighed for at opdage skaderne, før pudsen blev fjernet ved istandsættelsen.

Ingeniør Eduard Troelsgård udarbejdede en rapport over skaderne og kom med et forslag til, hvordan Valbyskibet kunne reddes. Meget store dele af

Omfattende
borebillean-
greb på Val-
byskibets
tømmer

tømmeret i Valbyskibet skulle udskiftes, og det blev derfor også nødvendigt at ommure tavlene.

Der blev holdt ekstraordinært provstesyn, provstiets arkitekt vurderede sagen. Synet anbefalede, at menighedsrådet fulgte Troelsgårds anvisninger.

Herved blev byggesagen 600.000 kr dyrere og vi måtte søge om et tillægslån.

Sammen med arkitekten besluttede vi nu, at søndag den 21. februar, fastelavnssøndag, skulle kirken tages i brug.

Inventaret

Planerne for alter og knæfald, prædikestolen med den nye, lavere sokkel, orgelfacade og belysning blev indsendt til stiftsøvrigheden den 9. november 1992. Stiftsøvrighedens tilladelse til disse arbejder er af den 6. januar 1993.

Færdiggørelsen

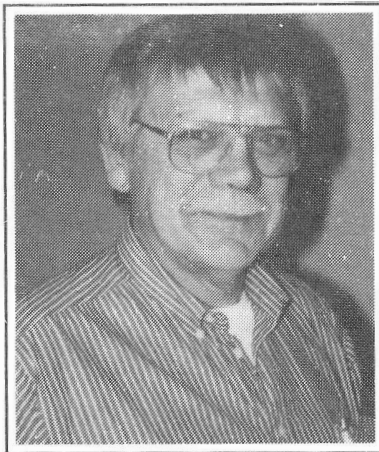
Byggeriet gik igen helt præcist, efter at den nye plan for ibrugtagning var vedtaget. Alan Havsteen-Mikkelsens tegnestue havde et fast greb om både tidsplan, økonomi og arbejdets håndværksmæssige kvalitet, så kirken var færdig indvendig den 21. februar 1993.

I sommeren 1993 kalkes Valbyskibet udvendigt. Bindingsværket kommer til at stå som skygger i muren, ikke som malede streger.

Sådan har Valbyskibet set ud i fortiden, for sådan er Sjællandsk skik, har arkitekterne og Nationalmusets inspektører fortalt os. Det råd følger vi.

står
som
skygger
i
muren

Årsmøde i Vejle

Per Hansen, formand

Dansk Lokalhistorisk Forenings årsmøde afholdtes denne gang på Hornstrupcentret ved Vejle i dagene 23-25 april. Foruden den årlige generalforsamling var der, i samarbejde med Folkeuniversitetet, arrangeret diverse foredrag over temaet "Naturen og Lokalhistorien".

En ekskursion i det lokale landskab blev guidet af museumsinspektør Lene Hvass. Temaet kunne ikke få et bedre grundlag end besøget i denne skønne danske egn, ovenikøbet tilsmilet af det tidlige dejlige forår.

Turen førte os gennem Vejleådalen og Greisdalen. Sidstnævnte er Danmarks største slugt og har sine steder nærmest et sydligt præg. Dette storslåede naturlandskab har i stor udstrækning fået lov at ligne sig selv. Det var nemlig vanskeligt for bonden at føre en plov i det kuperede terræn. Til gengæld kom den tidlige industri i 1800-tallet hertil for at gøre brug af den stedlige vandkraft til driften af forskellige virksomheder. Området kalder i dag på beskyttelsestrangen hos mange, hvilket også er nødvendigt, fordi "kras realisme" har tendens til at gå hårdt tilværks.

Turen førte til mange kendte mål, bl.a. kan nævnes Egtved, hvor den kendte "Egtved-pige" blev fundet. Tørskind, hvor kunstneren Robert Jacobsen nåede at sætte sit præg på landskabet. Jelling, med de to kæmpehøje og runestenene, der siges at være Danmarks dåbsattest. Det vil blive for omfattende at komme ind på turens

mange detaljer her, men jeg kan anbefale Vejle og omegn som mål for turister med historiske interesser.

Foredrag

Forskellige foredrag garnerede kurset:

"Naturen-Madkultur og holdninger gennem tiderne" ved museumsinspektør Gudrun Gormsen - hvad spiste man "dengang" til hverdag og fest i slot og vrå.

"1700-tallets økologiske krise og dens overvindelse" ved museumsinspektør Thorkild Kjærgård, Frederiksborgmuseet - om den udpinte jord, dyrkningsmetoder, nye kornsorter, dyrkning af ærter som tilførelse af kvælstof til jorden og mergling.

"Formidling af naturen og kulturen" ved naturvejleder Arne Bondo Rasmussen - om de sønderjyske landskaber efter krigene 1848 og 1864. Vi så bl.a. soldatergrave og mindsten fra den tid.

Mindstenene blev oprindeligt placeret på fundstedet af de faldne soldater. Senere har de haft en "mærkværdig" evne til at flytte sig. I dag står de alle ude i markskellene.

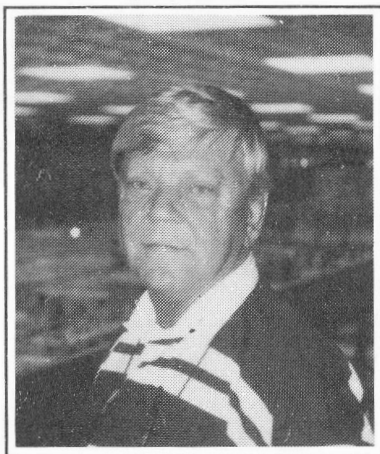
"Den oprindelige natur - hvordan genkender vi planter og træer i forhold til tiden" ved seniorforsker cand. scient Bent Odgård, Danmarks Geologiske Undersøgelser - boringer i den danske undergrund afslører tidligere tiders vækst og klimaforhold.

Dette var nogle af emnerne berettet af specialister med godt kendskab til stoffet. Møderne gik iøvrigt med samtaler og udveksling af erfaringer de mange foreninger imellem og kan meddeles at være helt på linie med mine gode forventninger.

De sønderjyske mindsten rør på sig

Besøg på Avedøreværket

Viggo Noach, bestyrelsesmedlem

Onsdag d. 14. april havde Lokalhistorisk Selskab arrangeret en tur til Avedøreværket.

Vi mødtes ved Hvidovre Rådhusplads, hvor en lejet bus samlede os op. Den kørte os ud til Hammerholmen 50, hvor det imponerende bygningsværk ligger.

Synlig for det meste af Hvidovres befolkning, men alligevel med sine skæve vinkler passet ind i det

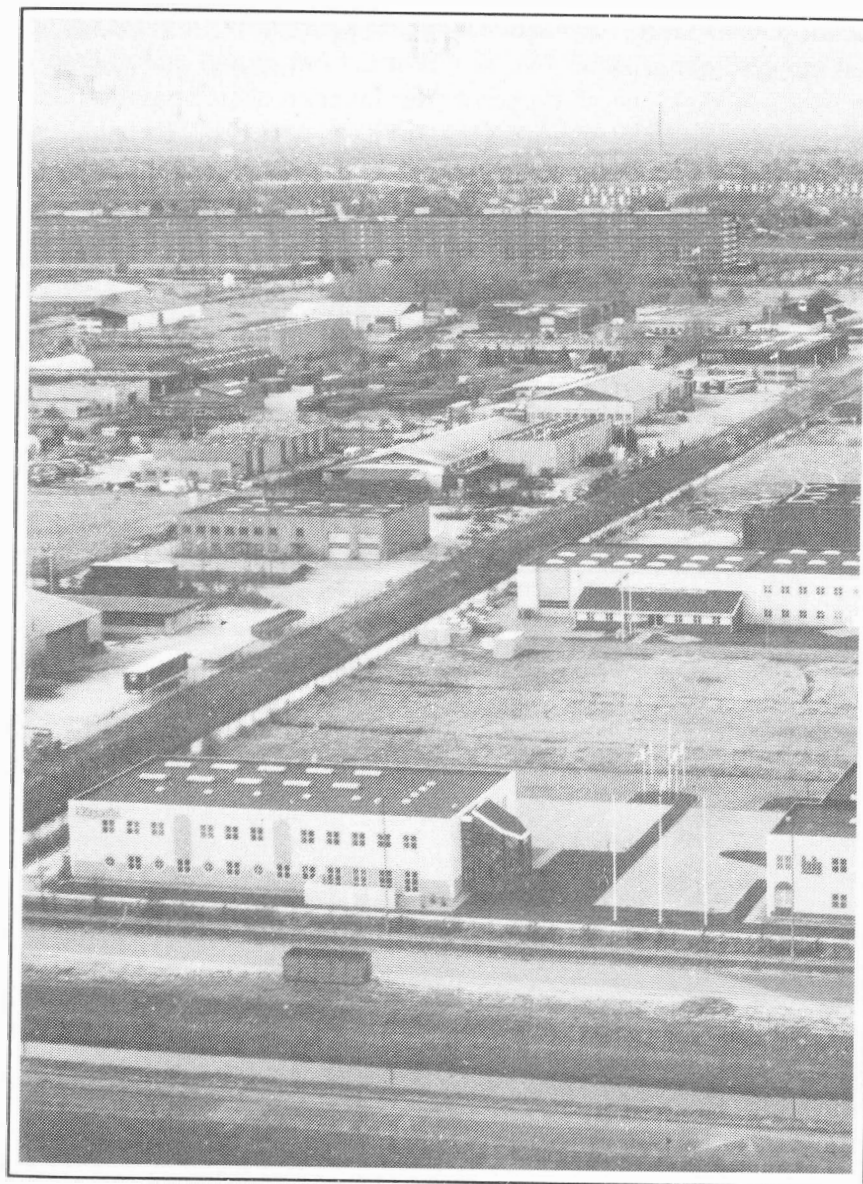
flade land, så det ikke virker trykkende.

Men kom tæt på - så kan man godt blive svimmel ved at kigge opad. Kedelhuset er ca. 70 m. højt - og det er *meget* når man står nede på jorden. Og skorstenen er vel det dobbelte i højden.

Vi blev modtaget af info-chefen, cand. mag. Marianne Grydgaard, der i stedet for kaffe/the bød på vand/lys øl (der er, forståeligt, forbud mod salg af stærkere drikke). Men vand/lyst øl var også herligt, når man tager det pragtfulde varme vejr i betragtning.

Marianne inviterede os først op i deres auditorium, hvor hun fortalte om baggrunden for opførelsen af værket.

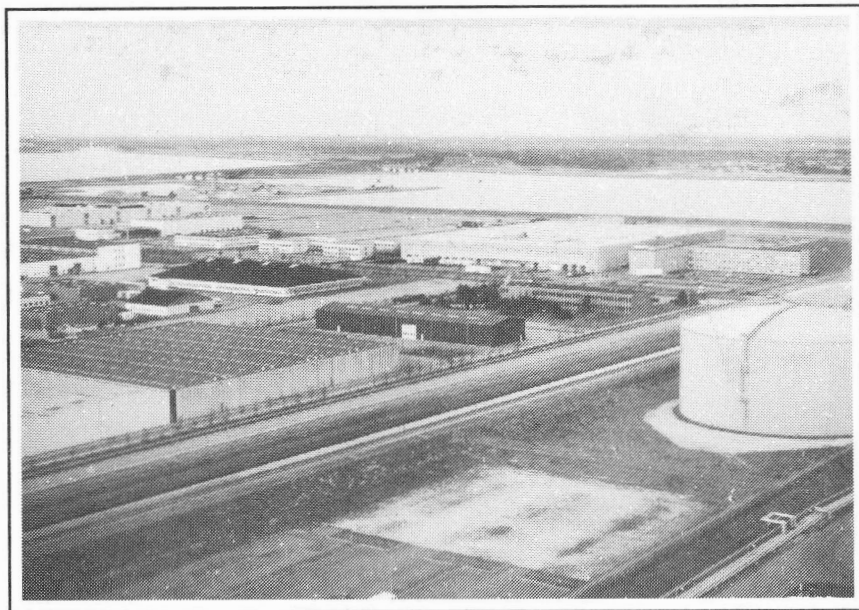
Foredraget ledsagede hun med overhead-illustrationer samt en diaserie. Hun gav et livligt og godt indblik i den virksomhed, hun repræsenterede.

Derefter fik vi en omvisning på selve værket - og som tidligere nævnt: Det *er* stort. Når man står oppe i kedelhusets top, og kigger ned gennem gangristene - ja, så virker det om muligt endnu højere end set udefra. Oppe på toppen er der lavet en udsigtspavillon. Og der er der vid udsigt over Hvidovre, "landsbyen" København, bugten (med udsigt til Stevns) o.s.v.

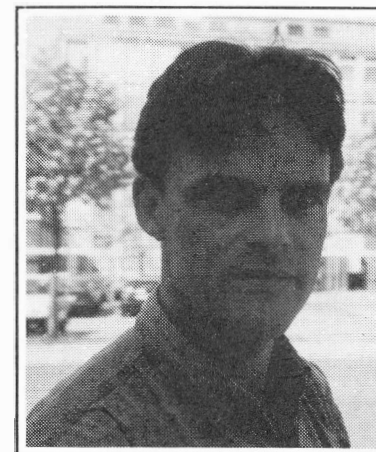
Efter udsigtsturen nærmede vi os afslutningen og nede i hall'en tog vi afsked med Marianne Grydegaard og takkede for en virkelig spændende og givtig tur i det store kompleks.

Bussen kørte os tilbage til Hvidovre Rådhusplads, hvortil vi ankom kl. ca. 20.00 - så havde de fodbold-"gale"/-"glade" mulighed for at se anden halvleg af en landskamp mellem Danmark og ...?

Rytterskoledage for tredje gang

Poul Sverrild, arkivar

Planlægningen af Rytterskoledage-
ne 1993 er i fuld gang, og vi vil
benytte lejligheden til igen at
huske på dagene den 4. Og 5.
september.

Af aktiviteter, der ligger fast, skal
vi først omtale en kulturhistorisk
legestue, hvor en medarbejder fra
Frilandsmuseet vil komme og lave
gamle lege og legetøj med børne-
ne, så tag endelig børn og børne-
børn med.

Vi skal gense de færøske folkedansere, som med en klang af
middelalder giver smagsprøver på de atlantiske øers næsten
årtusindgamle dansetraditioner.

Vores lokale folkedansere møder også frem med musik og dans,
ligesom Nordlysets musikgruppe vil levere toner til dagene.

Vi håber på, at amatørarkæologforeningen, Tværpilen, vil demon-
strere bruges af oldtidens jordgrubeovn, hvor der vil blive tilberedt
fisk eller kød.

Baggrunden for en sådan demonstration er, at der i vinter blev
fundet rester af en jordgrubeovn på den grund ved Avedøre
Havnevej, hvor Falck bygger deres nye station.

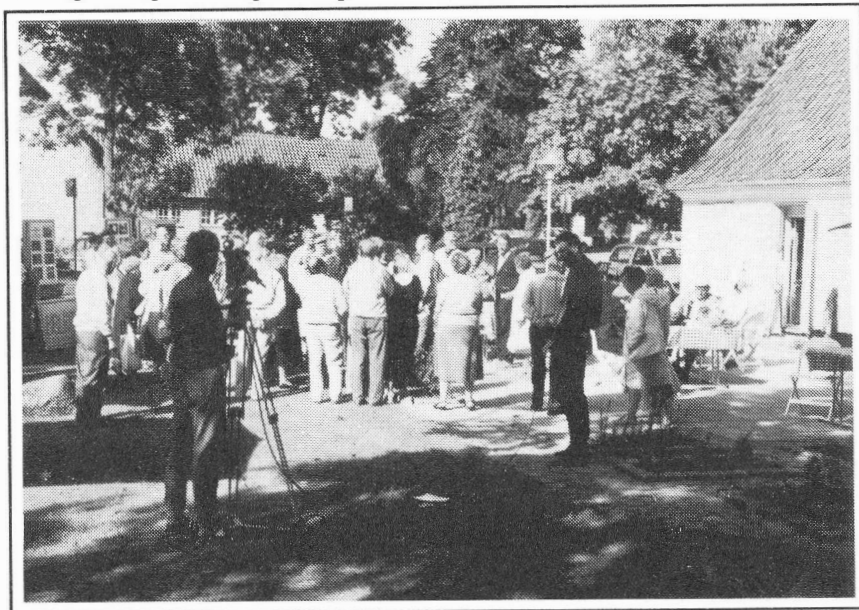
Inde i Rytterskolen bliver der udstilling af dragter fra vinterens
egnsteaterforestilling, RØDDER. RAK OG REFORMISTER, lige-
som forestillingen vil kunne ses og høres på video.

I den anden ende af Rytterskolen håber vi på at få endnu en udstilling stablet på benene, men her er alle aftaler ikke på plads endnu.

Der bliver som sædvanlig servering i haven, og skulle det regne, så bliver der plads til både servering og foreningsboder i et par store telte.

Årets rundvisning ved Jens Kristensen handler om Hvidovre kirkegård med de mange bevaringsværdige gravminder og den ny-restaurerede kirke.

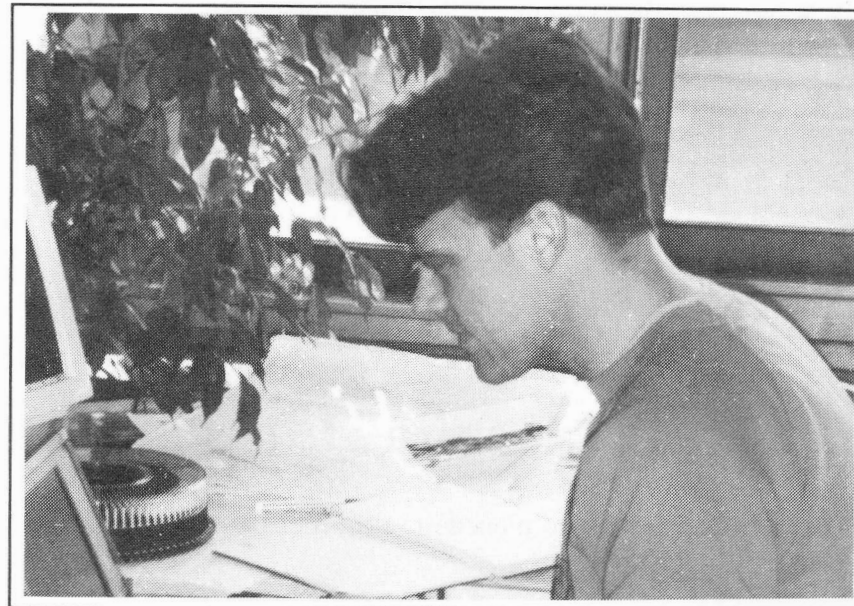
Der bliver mulighed for at købe alle de eksisterende lokalhistoriske udgivelser, og vi kan gøre opmærksom på, at den ellers udsolgte bog, Hvidovre Landsogn, kan fås igen for bare 15 kr. Mød frem og få kulturhistoriske og kulturelle oplevelser i lokalsamfundet lørdag 4. og søndag 5. september

Lokalhistorisk Arkiv i edb-alderen

Poul Sverrild, arkivar

Edb-situationen på Lokalhistorisk Arkiv er nu endelig faldet i hak, så den elektroniske tidsalder for alvor bliver en realitet også i lokalhistorien. Efter sommerferien får arkivet installeret et stort arkiv-program, hvor de omfattende samlinger så efterfølgende registreres. Registreringen af de flere end 25.000 billeder, 1.000 lydbånd, videobånd, film og arkivalier kommer til at stå på i en længere årrække, for det er en arbejdsopgave, der ikke kan regnes i timer men i år. Men hvis alt går vel, vil man allerede fra foråret 1994 kunne begynde at søge billedsamlingen ved hjælp af edb-programmet med det hyggelige navn ARKIBAS. Det skulle så blive langt at finde frem til billeder med bestemte motiver, hvilket f.eks. vil forbedre illustrationerne i dette blad.

Åbent Hus på Rytterskolen

Hvidovre Lokalhistorisk Selskab har besluttet af holde åbent hus på Rytterskolen fra efteråret. Formålet er at etablere en social ramme for medlemmerne ud over de 6 årlige arrangementer og de 2 Rytterskoledage.

Der vil være medlemmer fra bestyrelsen til stede, og der vil være TV, lokalhistoriske video, bøger m.m til rådighed for de besøgende. Vi vil også kunne klare en kop kaffe eller te.

Ud over denne mulighed for lidt mere socialt liv i foreningen får vi også brygt Rytterskolens smukke bygning lidt mere end vi gør nu. Foreløbig kører vi 3 onsdage som et forsøg. Hvis det bliver en succes er der mulighed for at fortsætte i 1994.

Dagene bliver:

Onsdag 6. okt. fra kl. 13.00-16.00

Onsdag 3. nov. fra kl. 13.00-16.00

Onsdag 1. dec. fra kl. 13.00-16.00

Hvad der skal foregå ud over de muligheder, der er nævnt, finder vi ud af i fællesskab

---

Selskabets publikationer

Castrone, S. (Red.) Rytterskolen, 82 s. ill. 1989. 50 kr.

Glimt af livet i Hvidovre, 1925-40, I-IV, 397 s. ill. 1985. Samlet 80 kr. Enkeltpind 25 kr.

Hansen, Im., Hvidovre Kirke, 28 s. ill. 1980. 12 kr.

Københavnsegnen og lokalarkiverne, 32 s. ill. 1990. 15 kr.

Magnussen, L. og Sverrild, P., Bredalsparken 1949-89. 80 s.ill. 1989. 50 kr.

Petersen, A. Mit livs forteelser I-II, 179 s. ill. 1979. 35 kr.

Nordlund, H.O. Da Hvidovre blev mindre. 76 s. ill. 1981. 25 kr.

Nordlund, H.O. Vejnavne i Hvidovre komm. 52 s.ill. 1982. 50 kr.

Schultz, Hvidovre komm.bibliotek 1931-81. 100 s. ill. 1981, 25 kr.

Sverrild,P. Lysthusbeboerne. 144 s. ill. 1988. 100 kr.

Sverrild,P. Abe Erik og de andre rødder. 96 s. ill. 1992. 100 kr.

Thomsen, B. Hvidovre - en lokalhistorisk vejledning til Landsarkivet I-II. 145 sider 1989. 40 kr.

Thomsen, H., Avedøre på skillevejen. 86 sider ill. 1991. 50 kr.

6 postkort fra Hvidovre. Tegnet af C. Hansen 1992. 15 kr.

---

bag- siden

